

МЕХАНІЗМИ СПІВРОБІТНИЦТВА МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС ВІДПОВІДНО ДО УГОДИ ПРО ПАРТНЕРСТВО ТА СПІВРОБІТНИЦТВО

У статті виокремлюються та аналізуються механізми співробітництва України та ЄС відповідно до Угоди про партнерство та співробітництво, спираючись головним чином на характеристику положень УПС, а також на її аналіз вітчизняними науковцями з різних галузей наук.

Ключові слова: механізми, державне управління, співробітництво, партнерство, угода, Україна, Європейський Союз.

Палагнюк Ю. В. Механизмы сотрудничества между Украиной и ЕС в соответствии с Соглашением о партнерстве и сотрудничестве.

В статье выделяются и анализируются механизмы сотрудничества Украины и ЕС в соответствии с Соглашением о партнерстве и сотрудничестве, опираясь главным образом на характеристику положений СПС, а также на ее анализ отечественными учеными различных отраслей наук.

Ключевые слова: механизмы, государственное управление, сотрудничество, партнерство, соглашение, Украина, Европейский Союз.

Palagnyuk Y. V. The Mechanisms of EU-Ukraine Cooperation according to Agreement on Partnership and Cooperation.

The article distinguishes and analyzes the mechanisms of cooperation between Ukraine and the EU in accordance with the Agreement on Partnership and Cooperation relying mainly on the characterization of the PCA provisions and on their analysis made by domestic scientists from different fields of science.

Keywords: mechanisms, public administration, cooperation, partnership, agreement, Ukraine, the European Union.

Механізми співробітництва між Україною та ЄС остаточно сформувалися після ратифікації базового договору між Україною і Європейським Союзом – Угоди про партнерство і співробітництво (далі – УПС) у 1998 р. Термін дії Угоди становив 10 років і закінчився 1 березня 2008 р. Ще у 2007 р. Україна та ЄС почали переговори про укладення нової посиленої Угоди між Сторонами, що включатиме й створення зони вільної торгівлі, адже після десятирічного співробітництва між Україною та ЄС у форматі УПС взаємні договірно-правові зобов'язання потребували суттєвого розширення через досягнення та виклики останніх років. Проте, хоча переговори щодо нової Угоди між ЄС та Україною були офіційно завершені і її зміст був парафований у 2012 р., очікуваного підписання Угоди на Вільнюському саміті Східного партнерства 28–29 листопада 2013 р. не відбулося. У зв'язку з цим, а також з огляду на невизначеність наразі строків підписання та ратифікації нової Угоди актуальним досі залишається визначення механізмів співробітництва між Україною та ЄС, що були започатковані УПС і дотепер загалом діють на її основі, адже УПС містила механізм її автоматичної пролонгації після закінчення початкового періоду реалізації тривалістю десять років у разі відсутності заперечень однієї зі Сторін.

У цьому дослідженні автор спирається головним чином на положення УПС як основного документа двосторонньої співпраці України та ЄС, а також на її аналіз, зроблений вітчизняними науковцями з різних галузей наук. Слід відзначити, що хоча українські дослідники характеризували різні положення УПС протягом її реалізації, разом з тим в науці державного управління залишається потреба дослідити механізми співробітництва України та ЄС відповідно до цієї Угоди. Отож, мета статті полягає у виокремленні механізмів співробітництва України та ЄС згідно з УПС.

Для виокремлення й аналізу механізмів співробітництва між Україною та ЄС відповідно до УПС насамперед визначимо, що механізми державного управління – це «способи розв'язання суперечностей явища чи процесу в державному управлінні, послідовна реалізація дій, які базуються на основоположних принципах, цільовій орієнтації, функціональній діяльності з використанням відповідних форм і методів управління» [1, с. 375]. Релевантним для цього

дослідження є також те, що «залежно від засобів, які використовуються у конкретних механізмах державного управління, вони можуть бути політичними, економічними, соціальними, організаційними та правовими, а також комплексними відповідно до основних сфер суспільної діяльності» [1, с. 375].

УПС стала основним документом, який визначав правовий механізм двостороннього співробітництва між Україною і ЄС. Варто врахувати те, що правові механізми відповідно до «Енциклопедії державного управління» – це «комплекси взаємопов'язаних юридичних засобів, які об'єктивовані на нормативному рівні, необхідні та достатні для досягнення певної мети» [1, с. 378]. Відзначимо, що хоча УПС була підписана між Україною і Євросоюзом 14 червня 1994 р. і ратифікована Верховною Радою України 10 листопада 1994 р., однак набула чинності лише 1 березня 1998 р. після того, як була ратифікована парламентами всіх держав – членів ЄС.

Цілями партнерства і співробітництва між Україною та ЄС, що були встановлені УПС, визначені такі: «забезпечення у відповідних рамках політичного діалогу між Сторонами, який сприятиме розвитку тісних політичних відносин; сприяння розвитку торгівлі, інвестицій і гармонійних економічних відносин між Сторонами і, таким чином, прискоренню їхнього сталого розвитку; створення основ взаємовигідного економічного, соціального, фінансового, цивільного, науково-технічного та культурного співробітництва; підтримка зусиль України по зміцненню демократії і розвитку її економіки та завершенню переходу до ринкової економіки» [2] (стаття 1 Угоди).

На думку кандидата юридичних наук І. Березовської, «попри значну подібність структури і сфер регулювання, УПС порівняно з європейськими угодами про асоціацію запроваджує нижчий рівень співробітництва як за цілями, так і за конкретним економічним змістом» [3, с. 9]. Більше того, основною відмінністю можна назвати те, що в УПС прямо не йдеться про вступ України до ЄС, а також немає посилань на «процес європейської інтеграції» [3, с. 9].

Крім того, різною є і юридична база УПС та угод про асоціацію. Так, наприклад, в основі європейських угод про асоціацію лежить стаття 310, а юридичною базою УПС є статті 133 і 308 Договору про заснування ЄС. Крім того, щодо зони вільної торгівлі між державою та ЄС, яку І. Березовська характеризує як неодмінну економічну основу асоціації з ЄС, то УПС тільки визначала перспективу її створення в майбутньому [3, с. 10]. Власне, у статті 4 УПС відзначено, що «сторони зобов'язуються розглянути, зокрема, після подальшого просування України по шляху економічних реформ, доповнення відповідних розділів цієї Угоди, зокрема Розділу III і статті 49 з метою створення зони вільної торгівлі між ними» [2]. При цьому створена згідно з УПС Рада з питань співробітництва була наділена повноваженнями надавати рекомендації Сторонам щодо таких доповнень, що можуть набрати чинності лише через укладання угоди між Сторонами відповідно до процедур. Було передбачено і зазначено, що у 1998 р. Сторони спільно розглянуть питання того, чи дозволять обставини і зокрема прогрес України у здійсненні ринкових економічних реформ та існуючі на той час в країні економічні умови розпочати переговори щодо створення зони вільної торгівлі (стаття 4 УПС).

Щодо прогресу України у здійсненні економічних реформ з моменту підписання УПС (1994 р.) та до зазначеної в УПС дати 1998 р., то автор на основі проведеного аналізу дійшла висновку про те, що економічні реформи Л. Д. Кучми, Президента України з 1994 р., можна розглядати як продовження політики Л. М. Кравчука, Президента України з 1991 по 1994 р. Однак не слід забувати про те, що лібералізація була закінчена за президентства Л. Д. Кучми, приватизаційна програма була змінена після Л. М. Кравчука майже повністю, повномасштабне створення ринкових економічних інститутів розпочалося, а макроекономічна стабілізація була ініційована вже за президентства Л. Д. Кучми. Крім того, важливо відзначити, що економічні реформи Л. Д. Кучми в Україні проводилися за допомогою західних радників відповідно до пунктів так званого «Вашингтонського консенсусу» (Washington consensus) та з урахуванням певного попередньо накопиченого досвіду [4, с. 58]. Таким чином, можна підсумувати, що незважаючи на очевидний прогрес економічних реформ в Україні порівняно з 1994 р., усе ж таки існуючі на той час економічні умови в Україні та поза нею не дозволили почати переговори щодо створення зони вільної торгівлі відразу у 1998 р.

УПС загалом приділяє найбільш значну увагу економічним питанням співробітництва України та ЄС. У складі комплексного механізму державного управління О. Федорчак визначає в тому числі економічні механізми як «механізми державного управління банківською, грошово-валютною, інвестиційною, інноваційною, кредитною, податковою, страховою діяльністю

тощо» [5]. Отож, проаналізуємо економічний механізм співробітництва між Україною та ЄС згідно з УПС.

Так, важливим розділом Угоди є Розділ VII «Економічне співробітництво», в якому проголошено, що ЄС та Україна вступають в економічне співробітництво, що зміцнюватиме і розвиватиме економічні зв'язки на благо обох Сторін для сприяння процесу економічних реформ та відродження сталого розвитку України. Уточнено, що з цією метою співробітництво зосереджується на «промисловій кооперації, заохоченні та захисті інвестицій, державних поставках, зближенні політики стандартизації в гірничовидобувній та сировинній галузях, науці та техніці, освіті та навчанні, АПК і сільському господарстві, енергетиці, цивільній ядерній галузі, галузі охорони навколишнього середовища, транспорті, космосі, телекомунікаціях, фінансових послугах, «відмиванні» грошей, валютній політиці, регіональному розвитку, соціальній кооперації, туризмі, малому та середньому підприємстві, засобах інформації та зв'язку, захисту прав споживачів, митній справі, співробітництві в галузі статистики, економіці та боротьбі з наркотичним бізнесом» [2]. Відзначимо, що саме Рада з питань співробітництва наділена повноваженнями надавати рекомендації стосовно розвитку співробітництва у зазначених сферах.

В Угоді прописаний також фінансовий механізм співробітництва. Вітчизняні економісти-науковці В. Ф. Столяров і І. П. Москалюк визначають його як «складову частину господарського механізму, що являє собою сукупність фінансових стимулів, важелів, інструментів, форм і способів регулювання економічних процесів і відношень» [6]. Крім того, фінансовий механізм можна визначити як «сукупність форм і методів створення і використання фондів фінансових ресурсів з метою забезпечення різноманітних потреб державних структур, господарських суб'єктів і населення» [7, с. 72]. Саме тому фінансовий механізм включає ціни, податки, пільги, дотації, субсидії, штрафи, санкції, кредити тощо, а його складовими є фінансове прогнозування і планування, фінансові показники, ліміти, резерви, нормативи і система управління фінансами.

Відтак розглянемо фінансовий механізм співробітництва між Україною та ЄС, що визначений у Розділі IX «Фінансове співробітництво». Так, для досягнення цілей Угоди Україна отримує тимчасову фінансову допомогу від ЄС, який надає технічну підтримку у вигляді субсидій для прискорення економічних перетворень в Україні. Доречно також звернути увагу на те, що ця фінансова допомога надається в рамках Програми ТАСІС, а мета і галузі фінансової допомоги ЄС визначаються в орієнтовній програмі, яка відображає встановлені пріоритети, погоджені між Сторонами залежно від потреб України, поглинаючої спроможності секторів та прогресу реформ. У цьому процесі безпосередньо задіяна Рада з питань співробітництва. Крім того, Сторони забезпечують тісну координацію надходжень у рамках технічної допомоги Співтовариства з надходженнями з інших джерел (держави-члени, інші країни та міжнародні організації), такі як Міжнародний банк реконструкції та розвитку, Європейський банк реконструкції та розвитку, ПРООН і МВФ [2]. Це було передбачено для оптимального використання наявних ресурсів і, на думку автора, свідчить про тісну координацію між різними суб'єктами, що задіяні у фінансовому співробітництві з Україною.

Як характеризують УПС вітчизняні вчені [8; 3, с. 10], Угода має «еволюційний» характер через наявність перспективних заходів, що можуть або повинні бути здійснені на її основі. І. Березовська зазначає, що на базі УПС започатковано створення організаційно-правових засад і визначено напрями діяльності з гармонізації законодавства в Україні [3, с. 10]. Отож, назвімо ті положення УПС, що стосуються співробітництва ЄС та України у сфері зближення законодавства. За визначенням колишнього заступника міністра юстиції України В. Мармазова і в. о. директора Центру європейського та порівняльного права Г. Друзенка, після набуття чинності УПС Україна почала створювати інституційний механізм адаптації та формувати нормативно-правову базу для реалізації правової реформи; іншими словами, почався процес «створення в Україні адаптаційного механізму» [9]. Відзначимо, що адаптація (від лат. *adaptare* – пристосування) – це процес пристосування системи до навколишнього середовища без втрати своєї ідентичності» [1, с. 20]. Отож, адаптаційний механізм можна розуміти як механізм пристосування системи до оточуючого середовища із збереженням власної ідентичності. У даному випадку це стосується нормативно-правової бази України.

З метою розкриття вищезазначеної проблематики варто розглянути статтю 51 Угоди. В ній указано, що зближення існуючого і майбутнього законодавства України із законодавством Співтовариства є важливою умовою для зміцнення економічних зв'язків між Україною та Співтовариством. Йдеться, зокрема, про те, що Україна вживе заходів для того, щоб її законодавство поступово було приведене у відповідність до законодавства Співтовариства.

Визначено галузі для відповідності законодавчої бази ЄС та України: закон про митницю, закон про компанії, закон про банківську справу, бухгалтерський облік компаній і податки, інтелектуальна власність, охорона праці, фінансові послуги, правила конкуренції, державні закупки, охорона здоров'я та життя людей, тварин і рослин, навколишнє середовище, захист прав споживачів, непряме оподаткування, технічні правила і стандарти, закони та інструкції стосовно ядерної енергії, транспорт. Виходячи із поставлених завдань, ЄС надаватиме Україні належну технічну допомогу для здійснення цих заходів, яка може включати: обмін експертами; завчасне надання інформації, особливо стосовно відповідного законодавства; організацію семінарів; професійну підготовку; допомогу у здійсненні перекладу законодавства Співтовариства у відповідних секторах [2]. Таким чином, можна говорити про те, що зближення існуючого і майбутнього законодавства України із законодавством Співтовариства відповідно до УПС є одним з важливих інструментів реалізації економічного співробітництва між Сторонами Угоди.

Кандидат юридичних наук О. Лаба досліджувала теоретико-правові особливості гармонізаційного механізму зближення законодавства України з правовою системою ЄС і наголосила, що «міжнародні угоди ЄС про партнерство і співробітництво та асоціацію можуть включати положення про гармонізацію відповідного законодавства країн-не членів з правом Євросоюзу, а основними способами гармонізації є приєднання до угод, сторонами яких є країни-члени Євросоюзу, ухвалення нормативних актів, положення яких відповідають нормам права європейських інтеграційних організацій, взаємне визнання чинних в країнах – учасниках угод та відповідних стандартів» [10, с. 8]. При цьому вона уточнює, що йдеться про те, що норми національного права повинні бути приведені у відповідність із вимогами права ЄС. Разом з тим гармонізація законодавства не вимагає від держав-членів ухвалення однакових правових актів, а мова йде в першу чергу про застосування схожих законів чи інших правових актів» [10, с. 16], переконана О. Лаба.

Узагальнюючи, «інтеграційні процеси не можуть здійснюватись механічно, вони потребують удосконалення, узгодження і приведення національного законодавства України до норм та стандартів Європейського Союзу і створення таким чином правової та інституційної бази співробітництва між нашою державою і ЄС» [11, с. 7], тому ряд положень УПС містить зобов'язання України щодо створення правової бази для регулювання співробітництва з ЄС в різних сферах. Тож «здійснення відповідних заходів правової інтеграції, визначення її меж і способів, створення ефективних механізмів перебуває у віданні України як зацікавленої в цьому держави» [11, с. 7], наголошує кандидат юридичних наук Н. Сюр.

УПС також окреслила політичний механізм співробітництва. Зважаючи на те, що його можна визначити як «механізми формування економічної, соціальної, фінансової, промислової політики тощо» [5] у складі комплексного механізму державного управління, розглянемо політичний механізм співробітництва України та ЄС відповідно до УПС у Розділі II «Політичний діалог».

Згідно з УПС Сторони встановлюють між собою регулярний політичний діалог, який вони мають намір розвивати та поглиблювати. Політичний діалог запроваджено з метою супроводу та зміцнення процесу зближення між ЄС та Україною, підтримки політичних та економічних змін у нашій державі, а також сприяння встановленню нових форм співробітництва. Передбачалося, що політичний діалог, по-перше, зміцнить зв'язки України із ЄС і, власне, із співтовариством демократичних держав в Європі. При цьому економічне зближення шляхом реалізації Угоди приведе до більш інтенсивних політичних відносин між Сторонами. По-друге, регулярний політичний діалог ще більше зближить позиції Сторін з міжнародних питань, а тому, очевидно, зміцнить безпеку і стабільність на Європейському континенті. По-третє, політичний діалог передбачає, що Україна та ЄС будуть співпрацювати у питаннях зміцнення стабільності і безпеки в Європі, додержання принципів демократії, поваги і сприяння правам людини, зокрема правам національних меншин. Більше того, у необхідних випадках проводитимуться консультації із зазначених питань [2] (стаття 6 УПС).

Доречно звернути увагу на те, що попередні інституційні основи співробітництва України та ЄС втратили свою чинність у 1998 р. у зв'язку з ратифікацією УПС і необхідністю створення інституційних механізмів двостороннього співробітництва відповідно до нових договірно-правових засад. Виходячи із цього, визначимо їх.

Одне з визначень інституційного механізму тлумачить його як методологію впливу не лише на формування інституцій, їх взаємозв'язків, але й забезпечення їх відповідного функціонування і трансформації [12, с. 94]. Натомість під інституційними механізмами варто розуміти «сукупність

взаємозв'язків між формальними та неформальними інституціями держави, які сприяють поступовому еволюційному розвитку правил і процедур, санкцій і стимулів, стримувань і протитиваг у процесах і результатах виробництва, розподілу, обміну, споживання благ та забезпечують узгодження та коригування інтересів різних суспільних груп, координацію сумісної діяльності на шляху досягнення цілей розвитку всієї системи» [13], вважає кандидат наук з державного управління О. Ткачова.

Інституційний механізм виконання УПС базується на трьох спільних органах: Раді з питань співробітництва, Комітеті з питань співробітництва (складаються з представників Ради ЄС і членів Європейської комісії та представників Кабінету Міністрів України) і Комітеті з питань парламентського співробітництва (форум парламентаріїв України і ЄС). Цим питанням присвячена Глава X УПС «Інституційні, загальні та заключні положення».

Кандидат економічних наук І. Черкаський охарактеризував ці три спеціалізовані органи співробітництва між Україною та ЄС, створені згідно з УПС, як загальноекономічні за напрямками своєї діяльності, тобто такі, що здійснюють регулювання валютно-фінансових відносин відповідно до наданих ним універсальних повноважень [14, с. 12]. Водночас І. Березовська звертає увагу на те, що хоча інституційна структура згідно з УПС подібна до тієї, що створена відповідно до європейських угод про асоціацію, проте є суттєві відмінності. Так, наприклад, на відміну від рад асоціацій Раду з питань співробітництва не наділено повноваженнями приймати обов'язкові для сторін рішення. Натомість її роль звужена до прийняття «необхідних рекомендацій». На переконання І. Березовської, це ускладнює імплементацію УПС і показує її нижчий рівень порівняно з так званими «європейськими угодами» [3, с. 10] або ж угодами про асоціацію. На різниці у цьому аспекті між угодами про асоціацію та угодами про партнерство наголошував і кандидат юридичних наук Р. Петров. Так, на його думку, УПС «не визначає спільних інститутів, які будуть створені відповідно до Угоди і які будуть виносити обов'язкові рішення» [15] для обох Сторін.

Таким чином, можна підсумувати, що у результаті аналізу УПС автором було виокремлено і проаналізовано такі механізми співробітництва між Україною та ЄС, як: економічний механізм, фінансовий механізм, правовий механізм, так званий «адаптаційний механізм», або ж гармонізаційний механізм зближення законодавства України з правовою системою ЄС, політичний механізм, а також інституційний механізм. Усі вони у складі комплексного механізму державного управління сприяли розвитку партнерства і співробітництва між двома Сторонами у пріоритетних галузях, визначених УПС.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі полягають у детальній характеристиці визначених механізмів співробітництва між Україною та ЄС відповідно до УПС, а пізніше, з метою порівняння, – в аналізі механізмів інтеграції відповідно до нової посиленої Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Список використаних джерел:

1. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – Т. 2 : Методологія державного управління / наук.-ред. колегія : Ю. П. Сурмін (співголова), П. І. Надолішній (співголова) та ін. – 2011. – 692 с.
2. Про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами. Угода, Протокол, Міжнародний документ від 14.06.1994 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/998_012. – Назва з екрана.
3. Березовська І. А. Правове регулювання відносин Європейського Союзу з асоційованими країнами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / І. А. Березовська ; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2005. – 18 с.
4. Палагнюк Ю. Економічні реформи в Україні під час президентства Л. М. Кравчука (1991–1994) / Ю. Палагнюк // Наукові праці : Науково-методичний журнал. Т. 122. Вип. 109. Політичні науки. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. П. Могили, 2010. – С. 54–59.
5. Федорчак О. Класифікація механізмів державного управління [Електронний ресурс] / О. Федорчак // Науковий вісник «Демократичне врядування». – Випуск 1. – 2008. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/DeVr/2008-01/O_Fedorchak.pdf. – Назва з екрана.
6. Столяров В. Ф. Основи формування фінансового механізму державного регулювання регіонального розвитку [Електронний ресурс] / В. Ф. Столяров, І. П. Москалюк // Збірник наукових

праць. Економічні науки. – Вип. 5. – 2009. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum%20/ZnpEn/2009_5/9.Osnovy%20formuvannia%20finansovogo%20mehanizmu.pdf. – Назва з екрана.

7. Яремчук А. С. Місце фінансового механізму в системі державного регулювання економіки / А. С. Яремчук, О. А. Горбенко // Наукові праці ДонНТУ. Серія : економічна. – Вип. 32. – 2007. – С. 68–73.

8. Коментар з питань імплементації Угоди про партнерство і співробітництво між Україною та Європейським Співтовариством. – Брюссель : European Commission, 1999. – 123 с.

9. Мармазов В. Адаптація законодавства України до acquis Європейського Союзу: підсумки п'ятирічного шляху [Електронний ресурс] / В. Мармазов, Г. Друзенко // Офіційний сайт Міністерства юстиції України. – Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua/1702>. – Назва з екрана.

10. Лаба О. В. Право Європейського Союзу та право України: теоретико-правові проблеми співвідношення та гармонізації (1991–2004 рр.) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / О. В. Лаба ; Нац. акад. внутр. справ України. – К., 2005. – 21 с.

11. Сюр Н. В. Правова інтеграція України до Європейського Союзу : теоретико-правове дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Н. В. Сюр ; Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К., 2006. – 20 с.

12. Гриценко А. А. Інституційна архітектоніка і механізми економічного розвитку / А. А. Гриценко // Економічна теорія. – 2005. – № 1. – С. 94–116.

13. Ткачова О. К. Теоретичні основи інституційних механізмів державного управління митною справою [Електронний ресурс] / О. К. Ткачова // Державне управління : удосконалення та розвиток. Електронне наукове фахове видання. – № 6 – 2013. – Режим доступу : <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=587>. – Назва з екрана.

14. Черкаський І. Б. Механізм фінансового співробітництва з ЄС в системі міжнародних економічних пріоритетів України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.05.01 / І. Б. Черкаський ; НАН України. Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. – К., 2001. – 19 с.

15. Petrov R. Association agreement versus partnership and co-operation agreement. What is the difference? [Електронний ресурс] / Roman Petrov // Eastern Partnership Community. – Режим доступу : <http://www.easternpartnership.org/community/debate/association-agreement-versus-partnership-co-operation-agreement-what-difference>.

*** Палагнюк Юліана Вікторівна – кандидат політичних наук, доцент кафедри державної політики та менеджменту Чорноморського державного університету імені Петра Могили.**